

इतोप्यंतरंगहेतुमाह प्राणमनसीनिरुध्यमानेयज्ञेसामयजुषीइवज्ञानयज्ञोपकारके ऋक्एकामुख्यायज्ञज्ञानं वृणुतेस्वीकरोति ज्ञानोत्पादिकेत्यर्थः तथाचश्रुतिर्मनोवाचंप्राणन्तान्यात्मनेकुरुतेतिआत्महितार्थमेतत् त्रयंप्राणपतिनास्तद्विमित्याह तथातंत्वौपनिषदंपुरुषमित्यौपनिषदत्वविशेषणवाचोमुख्यत्वमाह ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ शमादीनांप्राणजयादीनांचासंभवेयज्ञाद्येवकर्तव्यमित्याह आवपतांआसमंतात्देवांस्तर्पयतांवर्षदृष्टिःश्रेष्ठफलं सर्वलोकोपकारकत्वात् यथोक्तं अग्नौप्रास्ताहुतिःसम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायतेदृष्टिरिति निवपतांनिवापःपितृतर्पणंतत्कुर्वतांबीजंक्षेत्रामाद्यालोपकारकंफलंआयुःप्रजां धनंविद्यांस्वर्गमोक्षंसुखानिच प्रयच्छन्तुतथाराज्यंप्रीतास्तुभ्यंपितामहाइतिस्थयुक्तं प्रतिष्ठमानानामिहैवप्रतिष्ठालिप्सूनांगावःश्रेष्ठं प्रसवतांसंततिमिच्छूनांपुत्रःश्रेष्ठफलंदौहित्रादिभ्यः गवांपुत्रस्यचदृष्टार्थत्वे पिअतिथिप्रीणनद्वाराश्राद्धप्रदानादिद्वाराउपकारकत्वेनपरंपरयाश्रवणाद्यधिकारहेतुत्वंज्ञेयं ॥ ५६ ॥ इतोपिसाधनाद्ब्रह्मोयस्तंनिदति इंद्रियार्थानिति इंद्रियार्थानशब्दादीन् लोकेकेधनादिमत्त्वेनपूजितः संमतो

युधिष्ठिरउवाच प्राणोवैयज्ञियंसाममनोवैयज्ञियंयजुः ॥ ऋगेकावृणुतेयज्ञंतांयज्ञोनातिवर्तते ॥ ५४ ॥ यक्षउवाच किंस्विदावपतांश्रेष्ठकिं स्विन्निवपतांवरं ॥ किंस्वित्प्रतिष्ठमानानांकिंस्वित्सप्रसवतांवरं ॥ ५५ ॥ युधिष्ठिरउवाच वर्षमावपतांश्रेष्ठबीजंनिवपतांवरं ॥ गावःप्रतिष्ठमानानांपुत्रः प्रसवतांवरः ॥ ५६ ॥ यक्षउवाच इंद्रियार्थाननुभवन्बुद्धिमानलोकपूजितः ॥ संमतःसर्वभूतानामुच्छुसन्कोनजीवति ॥ ५७ ॥ युधिष्ठिरउवाच देवतातिथिभृत्यानांपितृणामात्मनश्चयः ॥ ननिर्वपतिपंचानामुच्छुसन्प्रसज्जीवति ॥ ५८ ॥ यक्षउवाच किंस्विदुग्रतरंवायोःकिंस्विदुग्रतरंरुतंरुतणात् ॥ ५९ ॥ युधिष्ठिरउवाच मातागुरुतराभूमेःस्वात्पितोच्चतरस्तथा ॥ मनःशीघ्रतरंवाताच्चितावहुतरीरुतणात् ॥ ६० ॥ यक्षउवाच किंस्वित्सुसंननिमिषतिंकिंस्विज्जातंनचोपति ॥ कस्यस्विद्धृदयंनस्तिकिंस्विद्देगेनवर्धते ॥ ६१ ॥ युधिष्ठिरउवाच मत्स्यःसु मोननिमिषत्यंडंजातंनचोपति ॥ अश्मनोत्तदयंनस्तिनदीवेगेनवर्धते ॥ ६२ ॥

दानाधिकारित्वेन ॥ ५७ ॥ ननिर्वपतिनप्रयच्छतिदेवतादिभ्यः ॥ ५८ ॥ उक्तसाधनाशक्तेनमातापित्रोःशुश्रूषामनोनिरोधस्तृणवत्तुच्छायांश्चितायास्सागश्चर्तव्यइत्याह किंस्विदुर्विति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ननुमनोनारोशून्यमेवावशिष्यतइत्याशंक्यनेत्याह मत्स्यइति मत्स्यइवमत्स्योजीवःजायस्वमयोरिहलोकपरलोकोयोवातीरयोरिवसंचारेणसुप्तःस्वनीडभूतंसद्वंप्रसूयामोननिमिषतिमनोवत्तुमदृष्टिर्नभवतिन हिद्रष्टुर्दृष्टेर्विपरिलोपोविद्यतेऽविनाशित्वादितिश्रुतेः ननुमत्स्योविनाशित्वाज्जातश्चेत्कस्तर्हिजातइत्यतआह अंडंपिडब्रह्मांडरूपंजातमुत्पन्नंस्तनचोपतिनचलति चुपमंदायांगतौ पुरुषप्रवर्तितमेवाहंकारादिजडजातंचेतइत्यर्थः कोसेवान्यात्कःप्राण्याद्यदेषआकाशआनंदोनस्यादितिश्रुतेः कस्तर्हिजाताजातयोरेतयोःसंयोगस्यदुःखदस्यनिवृत्त्युपायइत्यतआह अश्मनःअशरीरस्यनिवृत्तदेहत्रयाध्यासस्ययोगिनोत्तदयंशोकनीडनास्ति कथंतर्हि समाधेरपिबुध्दिच्छिन्तीत्याह नदीचिन्नदीवेगेनवर्धते सुषुप्तावस्थापन्नस्यस्वमदर्शनवत्समाहितोत्थितस्यायंपंचोदृष्टिसमसमयमात्रजातइत्यर्थः ॥ ६२ ॥